

Československý akademický spolek Právnick

Renata VESELÁ

Padesátileté úsilí o obnovu univerzity na Moravě bylo úspěšně zakončeno teprve po vzniku Československé republiky. Po třech měsících její existence byla zákonem č. 50 z 28. ledna 1919 zřízena Masarykova univerzita s lékařskou, právníkou, přírodovědeckou a filosofickou fakultou. Nová univerzita měla začít působit na principech akademické svobody, autonomie vysoké školy a svobody vědeckého bádání. Společenská realita však tyto principy do značné míry modifikovala a navíc ovlivňovala také například sociální složení studentů a způsob jejich života včetně mimoškolních aktivit.

Univerzita se jako celek musela od svého vzniku potýkat s nemalými obtížemi. Nedostatek místností nebyl zdaleka jedinou překážkou nerušené činnosti. Akademičtí funkcionáři i studenti nejednou protestovali proti úsporným opatřením ministerstva školství, které nepřidělovalo dostatečné dotace, liknavě provádělo jmenování nových profesorů a někdy usilovalo i o restriktci učitelských míst.

Sociální složení vysokoškolského studentstva nelze v prvních letech existence Masarykovy univerzity přesně zjistit. Údaje tohoto druhu, vztahující se ke studijnímu roku 1921/22, obsahují dvě dobová sociologická šetření. Z nich například vyplývá, že na českých vysokých školách v Brně bylo ve studijním roce 1921/22 z rodin samostatných podnikatelů, živnostníků, obchodníků a rolníků 47,2 % studentů, z úřednických rodin 33,5 % a z rodin dělnických 13,8 % z celkového počtu studentů. Avšak i studenti z tzv. středních vrstev si při zmíněném sociálním výzkumu stěžovali na nevyhovující bytové poměry, nedostatečné ošacení a na skutečnost, že téměř třetina z nich si musí vypomáhat vedlejší pracovní činností.

Zmíněné sociální poměry byly jedním z faktorů, které rozhodovaly o charakteru a fungování studentských organizací té doby. V květnu 1920 vznikl Ústřední svaz československého studentstva (ÚSČS), v němž byly zastoupeny Svaz československého studentstva v Praze (SČS), Svaz československého studentstva v Brně, Organizacia Mladého Slovenska, později Zvaz slovenského studentstva (ZŠS), jakožto tzv. zemské svazy. V ÚSČS se dále sdružovaly studentské fakultní a krajinské spolky. Vedení převážně většiny studentských organizací se sice brzy po vzniku republiky začalo orientovat na oblast sociální péče o členy, k výrazným změnám v sociálním postavení studentů však nedošlo.

V tomto ovzduší zahájily na podzim roku 1919 svou pedagogickou činnost první dvě fakulty Masarykovy univerzity – fakulta lékařská a právníká. Ještě předtím, 15. březnem 1919 Moravské místodržitelství povolilo na základě zákona č. 66 z roku 1869 a nařízení veškerého ministerstva ze dne 25. července 1914 zřízení nepolitického spolku s názvem Český akademický spolek v Brně (ČAS) se sídlem v Brně. Tím byl dán základ ve své době největšímu fakultnímu spolku, který byl spjat s brněnskou právníkou fakultou a právníkou veřejností a který s jistým přerušením činnosti za okupace existoval 31 let.

Za toto relativně dlouhé období se stanovy spolku měnily několikrát. Až na malé výjimky však zásadní ustanovení neprošla podstatnými změnami. Jak dokumentují archivní materiály, byly změny ve stanovách spolku prováděny až na základě potřeby vyvolané vlastní činností spolku (například narůstající členská základna vyvolala potřebu zaměstnat v roce 1929 placeného tajemníka), případně vnějších okolností, jež měly na činnost spolku vliv (kupříkladu úsilí demokratických sil ve spolku se ve druhé polovině 30. let projevilo požadavkem zavést volby podle systému poměrného zastoupení). Původní stanovy vycházely z ustanovení zákona o právu spolčovacím z roku 1867 č. 134 ř. z.

Stanovy Českého akademického spolku (ČAS) datované 21. únorem 1919 jej definovaly jako spolek nepolitický. Přesto tuto skutečnost potvrzovala i další vydání stanov – např. dochované stanovy z roku 1924, že právě politika hrála jednu z významných rolí v dějinách spolku.

Účel spolku vymezovaly stanovy jako podporu zájmů vysokoškolského studentstva, pěstování společenského života, podporu vědy, umění, rozšiřování všeobecného vzdělání členstva vlastními podniky spolku. Paragraf 6 těchto stanov pak naznačoval prostředky k dosažení tohoto účelu, tj. vzájemného styku vysokoškolského studentstva, vycházky, ušlechtilé zábavy, přednášky, čtení, vědecké rozpravy, kurzy, sekce, vydání odborných knih, překladů, tiskopisů a litografií, přispívání k vydání takových publikací, koncerty, výstavy, divadelní představení, čítárna, knihovna a studovna i informace kolegů, zejména nově nastupujících na vysokou školu. Účel spolku i prostředky k jeho dosažení byly formulovány pravděpodobně s představou, že ČAS se stane organizací, která bude hájit zájmy brněnské akademické obce jako celku. Záhy však došlo k zásadní změně, z ČAS se v prosinci 1919 konstitoval Český akademický spolek Právnick – tedy fakultní spolek posluchačů práv. Účel spolku byl v nových stanovách zúžen na podporu snahy členů na vzdělání v oboru věd právních. V návaznosti na tuto změnu byl rozdílně vymezen také okruh možných členů spolku. Zatím co (členem spolku ČAS se mohl stát prakticky každý posluchač univerzity, vysoké školy zvěrolékařské, umělecké a zemědělské akademie, vysoké školy obchodní, případně ostatních vysokých škol, které by v budoucnosti ještě vznikaly, činným členem Právnicka mohl být pouze právník po čas svých studií, resp. absolvent práv. Pro absolventy platilo, že po pěti letech po dokončení studia ztrácel člen spolku pasivní volební právo. Tím byla důsledně zachována zásada, že spolek byl především spolkem fakultním.

Členové spolku měli mj. právo užívat všech spolkových učebních prostředků (kni-

hovna a studovna), rokovat, hlasovat, ve spolkových schůzích a valných hromadách podávat návrhy, volit a být volen, žádat svolání valné hromady, žádat o podporu a nosit spolkový odznak. K povinnostem členů patřilo dodržovat stanovy, usnesení schůzí a valných hromad, již se měli povinnost účastnit, řádně vykonávat funkci, kterou v rámci spolku převzali, zachovávat kolegiální a přispívat podle svých sil k činnosti sdružení.

Hlavními orgány spolku byly valné hromady, a to řádné i mimořádné, členské schůze, správní výbor, revizoři a smírčí (rozhodčí) soud.

Řádná valná hromada byla svolána na konci každého správního roku, tj. v říjnu nebo listopadu, správním výborem. Mimořádná valná hromada mohla být svolána kdykoliv správním výborem nebo na žádost jedné pětiny členů, ve zvláštních případech ji mohl svolat předseda spolku na návrh revizorů. Valná hromada se mohla platně usnášet za přítomnosti jedné pětiny činných členů. Nesešla-li se jedna pětina členů v určitý den a hodinu, mohla se valná hromada konat o hodinu, resp. o půl hodiny později s tím, že program valné hromady mohl být zachován. K platnému usnesení však bylo třeba tříčtvrtin kladných hlasů a o změně stanov tato později konaná valná hromada nemohla platně hlasovat vůbec. Jinak se valná hromada usnášela prostou většinou hlasů, při stejném počtu hlasů rozhodoval hlas předsedy spolku. Ke změně stanov se vyžadovala kvalifikovaná, dvoutřetinová většina hlasů. Jak se později ukázalo, právě toto ustanovení se stalo v polovině 30. let brzdou snahy pokrokové části spolku po demokratizaci této studentské organizace.

Členské schůze, jako nejčastější forma činnosti spolku, se konaly jednou měsíčně. Podle potřeby se mohly konat i častěji.

Stálým orgánem spolku byl správní výbor, který se skládal z předsedy (starosty), místopředsedy, jednatele, knihovníka, archiváře, pokladníka, zapisovatele a odborných referentů. Kromě toho byly při volbách správního výboru voleni náhradníci, jimiž mohl být správní výbor v průběhu roku doplňován. Počet členů správních výborů byl pohyblivý, obvykle 10 – 16 včetně náhradníků. Předseda a odboroví referenti byli voleni zpravidla na jeden správní rok, ostatní členové výboru na dva roky s tím, že čtyři z nich každým rokem odstoupili, čímž docházelo k pravidelné obměně funkcionářů spolku. Volby předsedů správního výboru se původně konaly na základě většinového principu, a to volebními lístky, případně podle souhlasného přání všech přítomných aklamací. O zrušení většinového principu se již od počátku 30. let sváděly ostré boje, systém poměrného zastoupení byl však stanovami formálně zakotven až v březnu 1938. Správní výbor se scházel jednou za 14 dní. Usnášel se prostou většinou hlasů za přítomnosti dvoutřetin členů.

Zájmová oblast činnosti spolku byla prováděna v rámci odborů, nazývaných též sekce nebo komise. Postupem času měl Právník sekci vzdělávací, uměleckou, zábavní, litografickou, sociální tiskovou a jiné. Již tyto údaje mnohé vypovídají o rozsahu činnosti spolku. Předseda odboru byl v jeho rámci předsedou tzv. užšího výboru – tedy stálého orgánu odboru a zároveň byl člen správního výboru spolku.

Nemalou roli hráli revizoři. Původně byli dva, v roce 1935 byl již volen celý revizní sbor, který tvořili předseda, tři členové a čtyři náhradníci. Jejich úkolem bylo

nejméně dvakrát ročně provést revizi spolkového hospodaření a na valné hromadě o výsledku přednést zprávu.

Jakékoliv spory uvnitř spolku měl rozhodovat rozhodčí (smírčí) soud. Právník měl být zrušen, jestliže by se pro jeho zrušení vyslovily tři čtvrtiny členů spolku. Majetek by v takovém případě připadl Kaunicovým kolegům, po zřízení studentského podpůrného spolku Bráf v roce 1921 jemu, s podmínkou, že v případě znovuzřízení Právníka mu bude majetek vrácen.

Kromě stanov řídila se činnost spolku ještě také jednácím řádem správního výboru, statutem rozhodčího soudu a stanovami jednotlivých odborů.

Činnost spolku je možno rozdělit do několika etap. Pro každou z nich je charakteristický převládající směr úsilí funkcionářů i řadových členů spolku, který byl dán především celkovými poměry doby. První období – prakticky celá dvacátá léta – je ve studentském hnutí označováno za roky „stavovského“ hájení zájmů. Kromě jistého sociálního programu, který však zatím v tomto období nebyl vzhledem k hospodářské i politické situaci v ČSR i vzhledem k sociálnímu rozvrstvení většiny studentů práv na Masarykově univerzitě rozhodujícím prvkem, byla náplň činnosti Právníka převážně tzv. „odborová“. Cílům posluchačů práv – rychle dostudovat a zaujmout co nejvýhodnější postavení ve veřejném životě nebo soukromém podnikání – odpovídala i činnost jejich fakultního spolku. Ten byl především platformou pro studijní, etické a kulturní využití studentů. V oblasti studijní byla zaměřena pozornost na pomoc při vydávání knih a skript a jejich půjčování ve vlastní knihovně spolku. V kulturní oblasti byly organizovány různé besedy, výlety, dámský odbor spolku pořádal taneční dýchánky a podobně. Již v červnu 1921 byl na valné hromadě schválen návrh na přijetí časopisu Všeherd za společný tiskový orgán Právníka a pražského fakultního spolku právníků Všeherd, který jej vydával do roku 1919. Na jeho stránkách byly publikovány nejen odborné statě, ale také zprávy a glosy z oblasti práva a právníckého studia a života u nás i v cizině. A byl to také tento časopis, který opakovaně ventiloval jeden z nejdiskutovanějších problémů tehdejší brněnské právnické fakulty – otázku výstavby její budovy. Ve Všeherdu se psalo o průtazích před zahájením výstavby právnické fakulty, ale také o položení základního kamene k její budově. Realisticky si tento autor článku povzdychl: „Slavnostní tento okamžik přichází sice pozdě, uvážíme-li, že zákon o zřízení druhé české univerzity ustanovoval: „Konečné umístění a výprava nové budovy staniž se nejdéle do roku 1930“. Víme však, že některé normy jsou tzv. *leges imperfectae*“. Jak se později ukázalo, v roce 1930 neměla univerzita ani jedinou budovu, budova právnické fakulty byla dokončena v roce 1934, avšak ani potom nesloužila výhradně potřebám právnické fakulty. Byl v ní umístěn i rektorát, kvestura, místnosti zkušebních komisí pro středoškolské profesory, lektorát tělesné výchovy, lektorát šermířství – na jehož úkor musel být umístěn kriminalistický ústav na původní chodbě. Kromě toho celé třetí patro bylo věnováno odboru architektury české techniky.

Nehledě na tento největší problém prvního období činnosti Právníka, dařilo se podle výroční zprávy o činnosti Čs. A. S. Právník z roku 1929 dobře organizovat společenský život, spolek získal nejen renomé, ale také širokou členskou základnu.

Z přehledu počtu členů, vyplývá, že stav členů trvale rostl. Za prvních deset let činnosti spolku vzrostl počet členů ze 181 ve správním roce 1919/20 na 786 v roce 1928/29, což bylo ovšem podmíněno i rostoucím počtem posluchačů fakulty. I toto byl jeden z momentů, proč stále narůstající spolková agenda přiměla členy spolku, aby 1. listopadu 1929 zaměstnávali placeného tajemníka. Výroční zpráva, vydaná k desetiletí trvání v roce 1929, jako by uzavřela poklidné období života Právnicka.

Zatímco na sklonku dvacátých let se projevoval určitý nadbytek vysokoškolských jen v některých oborech, v době hospodářské recese 30. let se počet absolventů vysokých škol, kteří neměli uplatnění v praxi, neustále zvyšoval. A ani v období pozvolného ožívání výroby v letech 1935 - 38 nezaměstnanost inteligence neklesala a stala se prakticky trvalým jevem. Tato tíživá situace se projevila také u studentů a absolventů práv. Do popředí se tedy opět dostaly zejména otázky sociální. Jisté zkušenosti s materiální podporou členů měl spolek již z předchozích let. Spolek využíval například podpor z brněnského podpůrného spolku Bráf, založeného v lednu 1921. Dalším podpůrným počinem bylo založení Masarykova stipendia na mimořádně valné hromadě spolku 5. března 1930. I ostatní akce spolku, jejichž účelem bylo zmírňovat nepříznivou sociální situaci studentů, jako kupříkladu zlevňovací akce pro členy spolku u různých brněnských obchodních firem, zálohy na nákup studijní literatury a podobně, nepřekročily rámec jednorázových výpomocí. Navíc přes veškerou reklamu, kterou jim spolek dělal, pokryly jen nepatrné procento skutečně sociálně slabých studentů.

Stále se zhoršující sociální poměry studentů a neschopnost dosavadního vedení spolku provést úspěšná opatření k odstranění tohoto stavu aktivizovaly ve spolku radikálně orientované studenty. Jedním z prvních pokusů, jak prosadit do vedení spolku nové síly, byly volby na řádné valné hromadě, konané dne 11. a 12. listopadu 1930. Opozice proti oficiálnímu správnímu výboru spolku, vedená sekci spolku levá fronta, vydala k valné hromadě leták „Kolegové a kolegyně právníci“, v němž se poukazovalo na to, že hospodářské postavení nemajetného studentstva v ČSR se neustále zhoršuje. Objevily se snahy o přímé zavedení numeru clausu na úkor sociálně nejslabších. Dále leták konstatoval, že velká část studentů trpí podvýživou a že sociální podpora nemajetných studentů je naprosto nedostatečná. Obsahoval kritiku návrhu nového koncipientního řádu, který chtěl zavést sedmiletou koncipientní dobu, z čehož jeden rok by koncipient bezplatně pracoval u soudu. Opozice postavila požadavek úplného odstranění školného a zkušebních tax pro nemajetné studentstvo, zvýšení podpor nemajetnému studentstvu z veřejných prostředků, zrušení povinnosti přispívat při zápisu na instituce dotované z veřejných prostředků a urychlení dostavby a vybavení nové budovy právnické fakulty. Navíc prosazovala postavení samostatné kandidátky nemajetných. Kandidátka sociální komise pod heslem „Nemajetné studentstvo“ však ze 400 zúčastněných získala jenom asi 40 přívrženců, takže správní výbor byl zvolen postaru. Nicméně tento pokus byl již důkazem toho, že neutěšené poměry za krize, hrozba nezaměstnanosti a mlhavé výhledy na uplatnění v právnické praxi začaly podstatně ovlivňovat politické postoje určité části studentstva. Nejenže se zvýšila jejich politická aktivita, ale radikalizoval se jejich vztah ke společenské-

mu dění. Stále zřetelněji se vyhraňovaly dva póly studentského hnutí. Jedna část studentů hledala a nacházela cestu k levici a jeho ideologií, druhá naopak byla stále více ovlivněna pravicovými a fašistickými silami.

Nejinak tomu bylo v řadách Právnicka. Prakticky po celá třicátá léta probíhal v Právnicku boj o jeho politickou orientaci. Střetávaly se dvě názorově odlišné skupiny, studenti zaměření pravicově a tzv. „demokratický blok“, vedený komunisty a sociálními demokraty. K vítězství ve volbách do správního výboru té či oně skupině obvykle napomáhali agrárníci a lidovci, kteří by jinak sami byli ve spolku nerozhodnou menšinou.

Vliv Československé národní demokracie, později Národního sjednocení mezi studenty právnické fakulty nebyl nijak překvapující vzhledem k celkové pravicové orientaci profesorského sboru. Převaha pravice ve spolku trvala podle dochovaných archivních materiálů přibližně dva a půl roku – od roku 1933 do poloviny roku 1935. A však již za tohoto vedení na listopadové valné hromadě v roce 1934 byl poměr mezi pravicí a levicí téměř vyrovnán. Policejní zpráva z 10. listopadu 1934 doslova uvádí: „Poněvadž se očekávalo, že tato valná hromada bude dosti rušnou, ježto ve spolku jest stále dosud nevyřešen spor levice s pravicí a poměr sil jest téměř stejný, svolavatelé učinili zvláštní opatření při vstupu do schůze. Každý legitimovati se musil členskou legitimací spolku a legitimací akademickou. K volbám oprávněni byli pouze ti členové, kteří ve členské legitimaci měli potvrzeno, že zaplatili příspěvek na správní rok 1934 a 1935. Vedení spolku jest dosud v rukách členů pravice“. Na valné hromadě vystoupil vedoucí skupiny levých komunistů Václav Vlček. Ten také kandidoval na místo starosty spolku. Vedoucím oficiální kandidátky pravice byl Lumír Krampl. Hlasování probíhalo velmi bouřlivě. Nakonec dopadlo ve prospěch levice v nejtěsnějším poměru 156 : 155 hlasům. Pravice se s porážkou nechtěla smířit a dožadovala se nových voleb, údajně pro možnost omylu při sčítání hlasů. Nakonec si pravice vynutila konání nové valné hromady s volbou správního výboru, na niž tentokrát zvítězila. Starostou byl zvolen republikán Lumír Krampl, ale boj o pozice ve vedení spolku odrazil i nové tendence ve studentském hnutí – a to nejen na právnické fakultě.

Stále naléhavěji totiž vystupoval požadavek demokratizace studentských organizací, které v mnoha případech ovládal pravicový výbor, zvolený třeba jen těsnou většinou hlasů. Většinový systém voleb do řídicích orgánů spolku pak prakticky znemožnil, aby se do činnosti spolku mohli výrazně zapojit studenti smýšlející opačně. Potřeba změny většinového systému voleb, fixovanébo dosavadními stanovami spolku, se projevila i v Právnicku. Také aklamace, která byla podle stanov možná na základě souhlasu hlasujících, mohla být kdykoliv zneužita k různým machinacím a protestům, jak tomu bylo v uvedeném případě.

Na 4. června 1935 byla do budovy brněnského Typosu na žádost revizorů svolána mimořádná valná hromada z důvodů narůstajících nedostatků ve finančním hospodaření spolku. Oba revizoři JUC. Kamenář i JUDr. Vlček podrobili činnost dosavadního správního výboru kritice a ukázali přítomným členům, jak špatně hospodařili funkcionáři se spolkovým jménem. Stávající správní výbor byl nucen pod

tíhou argumentů odstoupit. Po vzrušené diskusi byl pro volby do nového správního výboru dohodou zaveden princip poměrného zastoupení. Byly vytvořeny tři kandidátky. První z nich, kandidátka pokrokového studentstva získala celkem 100 hlasů, což znamenalo sedm mandátů ve správním výboru, pravicové souručenství obdrželo 53 hlasy a čtyři mandáty a pro kandidátku odborové práce a pořádku ve spolku hlasovalo 20 členů, takže byla zastoupena jedním mandátem. Tím se do vedení Právnicka dostal v polovině roku 1935 demokratický blok, starostou se stal JUDr. Josef Doškař. Zde se také shodují zprávy policejního ředitelství v Brně a vlastní záznamy spolku o trvání nadvlády pravice. V úvodu výroční zprávy spolku za období 1934/34 je otištěno In memoriam dr. Josefa Doškaře, kde se mj. praví:

„V našem spolku byl činný v období 1932 – 33 a odešel až tehdy, když se vedení spolku vyhranilo v určitém ideovém směru s kterým nemohl a také nesouhlasil. Zadosťučnění se mu dostalo, když byl na mimořádné valné hromadě v červnu 1935 zvolen velkou většinou starostou spolku. Byla to doba pro spolek nejtěžší. Kol. dr. Doškař, ač zaměstnán, věnoval se záchranné práci celou svou energií a zhostil se svého úkolu, ač spolupracoval většinou se začátečníky.“ Zmíněný „určitý ideový směr“, s nímž nesouhlasil, směřoval do prava, a to již od uvedeného roku 1933.

Defraudční aféra v Právnicku, která vyšla najevo a v konečných důsledcích ukázala, jak pracovalo pravicové vedení spolku, byla ještě dlouho potom zdrojem senzačních zpráv v tisku. Podrobně ji rozebírala např. Brněnská Svoboda: „Mimořádná valná schůze, která se konala 4. června, ukončila turecké hospodářství bývalého národně-sjednoceného vedení spolku Právník v Brně. Nový výbor, sestavený podle poměrného zastoupení, provedl konečně důkladnou revizi spolkového hospodářství. Všechny doklady byly v takovém nepořádku, že se z nich bezpečně dalo zjistit pouze jediné: že spolek za dva a půl roku národně-sjednoceného vedení ztratil 193 000 Kč, což se nedá vysvětlit jinak než obyčejnými defraudacemi. Svědčí o nich i to, že mezi doklady je i několik stvrzenek i na větší částky, datované 29. 2. 1934, kterýžto den vůbec neexistoval, žalostný stav pokladní knihy a výkazu o prodejích knih a pak zřejmě zfalšované bilance, které mohli podepisovat jen revizoři, kteří je ani neviděli nebo vůbec o bilancování nemají ani potuchy.“

Odstranění stávajícího vedení a zavedení pořádku do finančního hospodaření spolku nebylo jediným výsledkem mimořádné valné hromady z června 1935. V největším brněnském fakultním spolku byla totiž definitivně prokázána potřeba změny většinového systému voleb ještě dříve, než byla projednána na úrovni SČS v Brně a ÚSČS v Praze. Volba správního výboru systémem poměrného zastoupení byla sice prakticky provedena, o její zakotvení do stanov se však vedl ještě dlouhý boj.

Spory v Právnicku o zavedení poměrného zastoupení pro volby do správního výboru nebyly specifickým tohoto fakultního spolku. Většinový volební systém, dosud převládající také v ostatních studentských spolcích i jejich ústředních orgánech, se zdál nevyhovující. Nové tendence se začaly projevat i na úrovni SČS v Brně a ÚSČS. Tyto snahy vyvrcholily na valném shromáždění Ústředního svazu československého studentstva, konané 22. a 23. března 1936 v Brně. Dosavadní národně-sjednocený výbor ÚSČS byl zvolen asi 400 hlasy proti 60. Nepoměr mezi počtem

hlasů na valném shromáždění a počtem příslušníků demokratického bloku, který již v roce 1935 převyšoval 40 procent, se vysvětloval právě anomáliemi volebního řádu. Velká většina fakultních i krajských spolků se volila na valných schůzích absolutní většinou, což mělo za následek, že těsně zvítězí výbor disponoval i hlasy opozice. Tak se také stalo, že národně-sjednocené vedení mělo většinu na valném shromáždění, ve studentském hnutí však již bylo menšinou. Národně-sjednocené vedení ÚSČS mělo však již před březnovým valným shromážděním velmi špatnou pozici i uvnitř pravice. Lidovci a agrární pravice, kteří doposud národnímu sjednocení pomáhali, se chystali za změněných poměrů zatlačit toto vedení na vedlejší kolej a ujmout se řízení svazu. Demokratický blok však měl za sebou většinu studentstva a také organizačně měl silné pozice. Bylo to především vedení brněnského svazu, téměř demonstrativně zvolené všemi moravskými spolky. Cíl demokratického vedení byl jasný. Zachránit ústřední studentskou organizaci před postupující fašizací bylo možné jen likvidací pravicového vedení. Valné shromáždění ÚSČS probíhalo v březnu 1936 velmi bouřlivě. Při volbě nového výboru zvítězil demokratický blok, zahrnující všechny politické složky až na oficiální zastoupení směru národního sjednocení. V dohodě, z níž vyšel demokratický blok, byla spatřována záruka, že požadavek, za kterým stály jednomyslně oblasti brněnská a bratislavská, bude uskutečněn. Jednání bylo zakončeno usnesením o zřízení reorganizační komise, která měla prozkoumat vhodnost poměrného zastoupení ve všech studentských organizacích. Výsledky práce této komise byly přikázány k projednání výboru ÚSČS. Tak byla ve studentském ústředí prosazena zásada poměrného zastoupení. Národnímu sjednocení, které v roce 1935 ovládalo ÚSČS většinou čtyři set hlasů, zbylo v roce 1936 pouhých dvěstě padesát. Levice naopak získala oproti 80 hlasům z roku 1935 210 v roce 1936. Politicky prohráli národně-sjednocení právě zásadu majoritního systému, protože tato stěžejní zásada byla všemi ostatními složkami popřena a prakticky potlačena, což byla pro národní porážku, jakou žádná studentská politická frakce do té doby neutrpěla.

Situace v Právnicku se také stabilizovala ve prospěch demokratického vedení. Na podzimní valné hromadě roku 1935 byl zvolen starostou JUC. Miloš Gregor i přes to, že se k národně-sjednocené opozici přidali agrárníci a lidovci. Ani o rok později, v listopadu 1936, nebyl pravicový blok při volbách do správního výboru Právnicka úspěšnější. Starostou spolku byl zvolen opět sociální demokrat Karel Švenger, který obdržel 207 hlasů. Protikandidát za národní sjednocení Jaroslav Šulc zůstal se 36 hlasy poražen.

Podle situace v ústředí studentské organizace ÚSČS v roce 1936 by se dalo předpokládat, že zvláště ve studentském fakultním spolku vedeném demokratickou frakcí bude otázka prosazení poměrného zastoupení do stanov jednoduchou záležitostí. Opak však byl pravdou. Ve výroční zprávě za správní rok 1935/36 se dočítáme: „Jest však ještě jedna věc, kterou je třeba uskutečnit: zavedení poměrného zastoupení v našem spolku. V našem spolku to není věc nová. Poměrné zastoupení, uskutečněné dohodou zde již bylo a s klidným svědomím mohu říci, že se osvědčilo.“

Byl to právě ten správní výbor, který nastoupil 4. června 1935, kde byly zastoupeny všechny zájmové složky studentstva. Tento výbor také chtěl poměrné zastoupení zaručiti stanovami. Na mimořádné valné hromadě za tím účelem svolané, však návrh padl; k zavedení chybělo pouze 12 hlasů. Jsou totiž ve studentstvu ještě určité skupiny, které se bojí poměrného zastoupení, ... Strach z přílišného zpolitizování spolku je bezpodstatný. Vše záleží na lidech; vyšle-li totiž každá skupina do výboru odboráře a ne politické špičky, je úspěšná odborová práce zajištěna; zajištěna, protože každá skupina bude mít enormní zájem na tom, aby všechny akce spolku dobře skončily. A to je také velké plus proti majoritnímu systému. Proto také odstoupující správní výbor svolal mimořádnou hromadu, nejpozději do 20. března 1937 s programem zavedení poměrného zastoupení“.

Tato mimořádná valná hromada byla skutečně svolána na 28. dubna 1937. K přípravě změny stanov byla vytvořena zvláštní komise pod vedením posluchačů práv Čudy a Bureše. Avšak pravice, která se svého času domáhala poměrného zastoupení, neúčasti na této mimořádné valné hromadě neprojevila dostatek zájmu a účasti na jeho provedení, a proto k „uzákonění“ poměrného zastoupení nedošlo.

Pokrokově orientované vedení Právníka organizovalo řadu akcí, které měly přinést jak studentům, tak absolventům práv zlepšení jejich postavení ve společnosti. Již na podzim roku 1934 bylo ve spolupráci se Svazem čs. studentstva v Brně uspořádáno statistické šetření o sociálním postavení vysokoškolského studentstva na všech českých vysokých školách v Brně. Důvodem této akce bylo to, že v dlouho trvající krizi bylo již několikrát sáhnuto na dotace udělované studentské sociální péči a studentským institucím. Průzkum byl proveden ve statistickém semináři hrněnské právnické fakulty pod vedením prof. dr. Krejčího.

Dalším zásahem do postavení a perspektiv absolventů práv bylo rozhodnutí Moravsko-slezské advokátní komory z roku 1934 o tom, že nezapiše do seznamu kandidátů advokacie ty absolventy práv, kteří složili druhou a třetí státní zkoušku s prospěchem horším než dobrým. Vyjimka byla udělena jen synům a dcerám advokátů. Toto opatření však vyvolalo vlnu odporu, přirozeně zejména mezi studenty brněnské právnické fakulty. Po opakovaných demonstracích a protestech teprve v březnu 1936 ministr spravedlnosti dr. Dérer rozhodnutí Moravsko-slezské advokátní komory zrušil. Avšak právě na jaře 1936 došlo k další akci, která měla ohrozit existenční podmínky koncipientů. Byl připraven návrh na prodloužení koncipientské praxe z pěti na šest let. Studenti práv v celé ČSR vstoupili na protest proti tomuto návrhu do stávků. V Brně se na právnické fakultě sešlo 7. května 1936 manifestační shromáždění studentstva proti prodloužení koncipientské praxe. Shromáždění odeslalo vládě rezoluci, v níž se požadovalo zrušení aspirantského zákona (vl. nař. 170 z roku 1934), zachování dosavadní pětileté koncipientské praxe a započítání vojenské služby do koncipientské praxe. Na 7. a 8. května vyhlásil starosta Právníka JUC. Gregor generální stávkou proti přijetí zákona o koncipientské praxi. Současně probíhaly stávky posluchačů práv v Praze a Bratislavě avšak ani tento odpor nebyl úspěšný. Zákon o prodloužení koncipientské praxe byl přijat. Bezprostředně po jeho přijetí uspořádal Svaz čs. studentstva v Brně na právnické fakultě manifestaci za

splnění sociálních požadavků. Hlavní referát přednesl sociální referent ÚSČS Hrbek z Prahy. Na závěr manifestace byla přijata rezoluce v níž se upozorňovalo na to, že studenti naposled volili cestu manifestace, a nebudou-li jejich požadavky splněny, sáhnou k otevřenému boji. Tím byla myšlenka generální stávky na všech vysokých školách v ČSR.

Akce za zlepšení sociálních podmínek studentstva však nebyly jedinou činností Právníka v době, kdy byla republika ohrožována postupující fašizací. V Praze se v říjnu 1936 ustavil Výbor pro pomoc demokratickému Španělsku. Brzy poté, 2. prosince 1936, byl za předsednictví V. Helferta ustaven také brněnský výbor, jehož členem se stal i SČS v Brně, Spolek posluchačů filozofie, Etické hnutí čs. studentstva i Právník.

Vstup Právníka do Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku se však neobešel bez odporu jeho pravivově zaměřených členů, kteří opět poukazovali na stanovami zakotvenou zásadu apolitičnosti spolku, s níž je prý působení Právníka ve Výboru v rozporu. Jednomyslné rozhodnutí správního výboru Právníka účastnit se práce Výboru pro pomoc demokratickému Španělsku obhajoval ve výroční zprávě za správní rok 1936/37 starosta spolku Karel Švenger: „...i když se v ostatní studentské veřejnosti vyskytovaly hlasy, jako by takováto akce byla politická. Odmítáme toto tvrzení, poněvadž jsme toho názoru, že jednotlivec i spolek může, event. musí dáti najevo své mínění, jde-li o věc spravedlnosti a bezpečnosti ve veřejných otázkách“.

Vývoj událostí v roce 1938 přinesl další významné změny. Nežleď na četné projevy odhodlání bránit republiku – například prvomájové manifestace, branné výcviky studentů na kolejích a podobně, pokračovala československá vláda v letních měsících roku 1938 v politice ústupků vůči domácímu a zahraničnímu fašismu. K moci se po Mnichovu v politickém životě oficiálně dostaly síly, které se snažily urychlit likvidaci všech organizací pokrokových a demokratických studentů a zároveň zbavit jejich zástupce funkcí v zájmových organizacích. Za asistence policie přešlo v prosinci 1938 vedení Ústředního svazu československého studentstva do rukou pravice i stoupenců fašistické ideologie.

Odrazem změn v ústředí studentského hnutí byla i výroční valná hromada Právníka, konaná 27. ledna 1939. Přívrženci strany Národní jednoty vydali před valnou hromadou leták, poukazující na nedostatky ve finančním hospodaření spolku, na podstatný úbytek členů spolku (z 944 v roce 1936 na 259 o tři roky později) a obviňovali dosavadní vedení spolku z toho, že svým postupem při řízení spolku přivedlo stávající neutěšené poměry ve spolku. Skutečný důvod úbytku členů však lze hledat spíše v postupující pravivovém zaměření studentů právnické fakulty, jimž levicově orientované síly v čele spolku přestaly vyhovovat. Ještě před úplnou ztrátou samostatnosti a před oficiálním nastolením fašistického režimu vyhlášením protektorátu se dostali do čela spolku představitelé a pomahači strany Národní jednoty, zatímco ostatní členové byli v lednu 1939 podle policejního hlášení „politicky indiferentní“.

31. března 1939 bylo vydáno vládní nařízení č. 97, jímž byla provedena změna zákona 134/1867 o právu spolčovacím. Podle tohoto vládního nařízení nesměl spolek zahájit činnost, dokud zemský úřad nevyslovil, že oznámení o vytvoření spolku

bere na vědomí. Spolky dříve zřízené podle zákona, které hodlaly dále vyvíjet činnost, byly povinny oznámit to nejpozději do 31. května 1939 okresnímu (státnímu) policejnímu úřadu, příslušnému podle sídla spolku. Právník uvedenou oznamovací povinnost splnil, avšak vzhledem k listopadovým událostem 1939 lze existenci spolku za okupace považovat za formální. Jak vyplývá z dochovaných archívních materiálů, v červnu 1940 byly ještě opraveny stanovy ve smyslu nařízení zemského prezidenta v Brně č. 54.011/III-1. Šlo však již spíše o projev protektorátní byrokracie. K definitivnímu rozpuštění spolku došlo nařízením státního ministra pro Čechy a Moravu, pověřence pro organizace ze dne 5. února 1944. V návaznosti na to byl Český akademický spolek Právnick se sídlem v Brně dne 19. února 1944 vymazán ze spolkového katastru.

Hned po osvobození se začaly obnovovat všechny vysoké školy, které nacisté zrušili. Společné úsilí vysokoškoláků, akademických senátů, ministerstva školství a osvěty i podpora celé společnosti přinesly první úspěch. 30. května 1945 se po pěti a půl letech znovu otevřely české vysoké školy v Praze a v Brně.

Tak jako před válkou, byli i po osvobození studenti organizováni ve fakultních spolcích, jejichž nadřízeným orgánem byl Svaz vysokoškolského studentstva. Účel těchto spolků byl v návaznosti na předválečné tradice především zájmový a sociální. Na těchto principech oznámil 7. října 1945 obnovu činnosti také Č. A. S. Právnick s tím, že práce spolku byla zahájena již 25. května 1945. Zemský úřad povolil obnovu činnosti 15. ledna 1946.

Ačkoliv až do února 1948 platil na univerzitě formálně zákaz činnosti politických stran, svědčila právě činnost fakultních spolků, měnících se postupně v zastupitelské instituce politických stran a politickou arénu, v níž se často zapomínalo na vlastní zájmové a sociální účely spolku, o pravém opaku. Tak, jak se zostřovaly politické poměry celostátně, sílily konflikty i na půdě spolků. Jejich přehnané zpolitizování vedlo místy až k poklesu jejich činnosti zájmové. Tuto tendenci lze pozorovat také v Právniku. V souvislosti s přípravou voleb do Ústavodárného národního shromáždění v květnu 1946 zesílila i politická aktivita ve spolcích, zaměřovaná zejména zástupci národně socialistické strany a strany lidové proti duchu dosavadní spolupráce politických stran. Jistým specifickým momentem pro Brno a brněnskou univerzitu bylo to, že přes celostátní vítězství KSČ ve volbách v samotném městě Brně získala prvenství Čs. strana národně socialistická. Také ministrem školství se stal národní socialista J. Stránský. Pro situaci na právnické fakultě a v Právniku byl také důležitý moment, že sociální složení studentů zhruba odpovídalo předmnichovským poměrům, tudíž ve spolku převládala orientace na národně socialistickou a lidovou stranu.

O listopadové valné hromadě Právníka v roce 1946 sice nejsou v dochovaných materiálech podrobnosti, podle situace v ostatních brněnských spolcích však lze usuzovat na relativně klidný průběh. Pravděpodobně i zde došlo k dohodě o budoucí kandidátce, s převahou národních socialistů, lidovců a sociálních demokratů. Toto nové vedení spolku však pořádalo množství více či méně soukromých akcí, financovaných ovšem ze společných peněz, a i jinak zneužívalo důvěry řadových členů.

Průběh roku 1947 totiž znamenal oslabení pozic národně socialistické strany, jejíž ambice na výsadní postavení ve studentském životě převzala strana lidová. Navíc byl podzim roku 1947 poznamenán sjezdem sociální demokracie, který vedl k rozštěpení strany a zaktivizoval protikomunistickou opozici.

V tomto ovzduší se konala podzimní valná hromada Právníka roku 1947. Do bouřlivého průběhu valné hromady, která trvala dva dny a dvě noci, se promítal boj dvou tendencí ve studentském hnutí:

na jedné straně směr pravicový, reprezentovaný Klubem lidových akademiků, národními socialisty a sociálními demokraty, na druhé straně pak síly sdružující se kolem KSČ. Národně socialistická strana přizvala na valnou hromadu Právníka posilu, z Prahy přijel její člen, čelný funkcionář Svazu vysokoškolského studentstva v Praze Emil Ransdorf. Pro hlasování o volbě nového správního výboru vydali národní socialisté instruktážní leták. Přesně v něm popsali, kde bude Ransdorf v průběhu valné hromady sedět a nabádali přívržence národně socialistické strany, aby se při hlasování řídili jeho postupem. Relativně demokratický volební řád však umožnil, že přes vítězství pravicových stran získali jisté pozice ve spolku i komunisté. To mělo zásadní vliv na další orientaci Právníka.

25. února 1948 se na právnické fakultě ustavil Akční výbor. Přes počáteční obtíže začal následující den provádět „očistu“ nejen profesorského sboru, ale také spolku. Nové vedení Právníka nemělo jednoduché postavení. Jednak se muselo prakticky až do zániku spolku potýkat s nepořádky ve finančním hospodaření předchozího správního výboru, jednak mělo za úkol vést život spolku tak, aby jeho činnost směřovala členy na zapojení do připravované jednotné mládežnické organizace. Ani v této době však spolek nezapomínal na oblast sociální, aktivně pracoval tiskový odbor.

Letním semestrem školního roku 1949/50 byla v Brně právnická fakulta zrušena. 27. července 1950 přestal právně existovat také Č. A. S. Právnick se sídlem v Brně. Ze spolkového rejstříku byl vymazán 29. srpna 1950. Fakticky však s přechodem některých studentů na právnickou fakultu Univerzity Karlovy mohl být splněn i požadavek přenesení spolkové činnosti do Prahy. V archívních materiálech se totiž v dopise ze 4. srpna 1950 hovoří o sloučení Právníka se spolkem pražských posluchačů Všehrdem.

Dějiny brněnského fakultního spolku Právnick jsou konkrétním příkladem studentské organizace předmnichovské republiky. Dokumentují, že přes oficiální zakotvení apolitičnosti studentského spolku v souladu s proklamovanou zásadou zákazu vstupu politiky na půdu vysokých škol nemohla být a nebyla aktivita studentů odtržena od společenské reality, která je obklopovala a podstatnou měrou ovlivňovala. Ve všech obdobích existence spolku se do jeho vnitřního života promítaly obecné společenské tendence, charakteristické pro tu či onu etapu vývoje společnosti. Tak se v práci spolku odrážel boj za sociální požadavky studentstva, které vystupovaly do popředí především za hospodářské krize. Neméně zřetelně lze v Právniku sledovat proces diferenciací názorů a postojů jeho členů v období fašizace a bezprostředního ohrožení demokracie a samostatnosti první republiky. A přesto, že se z poválečného období zachovalo o činnosti Právníka jen velmi málo materiálů, je možno také o le-

tech 1945 - 1948 říci, že byl i nadále místem politického střetávání studentů v etapě boje o charakter republiky.

Únorové řešení mocenské otázky ve státě vyvolalo pak celou řadu dalších událostí - včetně zrušení brněnské PrF a tím i ukončení činnosti jednoho z brněnských vysokoškolských spolků.

* * *

S U M M A R Y

The Czechoslovak Academic Association Právník

The complex system of student organizations, existing in the first Czechoslovak Republic had one of its elements also in the so called faculty associations, in which university students/graduates voluntarily associated.

The activity of such associations could be documented by the case of the largest association of the students and graduates of the Masaryk University Faculty of Law, called Právník. More than thirty years' history of the association proves that despite all proclamations of the faculty associations' independence their activity did not go separate from the social reality, including politics. In the history of Právník we could find many stages, reflecting with greater/smaller accuracy the situation in the society of that period, including the politically motivated polarization inside the formally apolitical organization.

The essay covers the history of the association from its foundation in 1919 up to the year 1950, when it was dissolved.